

Іван МИЦЕНКО, Надія СТЕЖКО

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД: ЦІЛІ, РЕСУРСИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто глобалізаційну ідентичність світогосподарської системи в умовах виникнення кризових явищ. Досліджено пріоритетні напрямки виходу з кризового стану розвинених країн. Означено шляхи розвитку національної економіки в посткризовий період під впливом глобалізаційних процесів.

Сучасний світ переживає суттєві перетворення посткризового стану, які відбуваються в різноманітних сферах суспільного життя. Відбувається ускладнення та урізноманітнення економічного середовища як невід'ємної складової розвитку зовнішньоекономічної політики держав світу.

Всі ці процеси формуються під впливом глобалізації. І хоча вони мають певний рівень організованості та впорядкованості, але при виникненні нестабільності чи загроз наявний гальмівний збій. Це дає підстави стверджувати, що глобалізація є комплексним, багатовекторним і багатовимірним процесом, який може впливати на розвиток як позитивно, так і негативно. Його ознаки стають більш відчутними саме під час негативних явищ і вимагають координації зусиль усіх системоутворюючих країн світу для їхнього подолання.

Підтвердженням цього стала глобальна фінансово-економічна криза як головний фактор, що визначає соціально-економічний розвиток країн світу, при чому в окремих країнах спостерігаються і різні специфічні особливості цього впливу. Наслідками фінансової кризи для більшості країн, в тому числі і України, стали негативні тенденції: відплив капіталу, ускладнення кредитування, зниження обсягу експорту, зменшення цін на метали, енерго-сировинні товари, зниження активності у сфері будівництва, падіння цін на нерухомість, зменшення обсягів промислового виробництва, зростання інфляції та безробіття, скорочення купівельної спроможності, загострення криміногенної ситуації. Для подолання наслідків цієї кризи більшість промисловорозвинених країн запровадили такі заходи: націоналізація проблемних банків і фінансових установ, наповнення ліквідністю національних фондів ринків, підтримка реального сектору економіки через надання урядових гарантій і мільярдних кредитів, розробка програм державних інвестицій в інфраструктуру (пріоритети інвестування: будівництво доріг, мостів, систем опалення, впровадження енергозберігаючих технологій).

Відповідно, в якому б контексті не розглядалися економічні кризи, вони мають глобальну ідентичність. Про це свідчать дослідження М. Туган-Барановського, М. Кондратьєва, Й. Шумпетера, Р. Лукаса, С. Джевонса, В. Береріджа, В. Зомбарта, В. Парето, А. Пігу та ін. [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9], в яких обґрунтовано, що не всі коливання ділової активності можна вважати наслідками глобальних криз (неста-

більність економіки значно посилюється такими явищами, як мультиплікатор і акселератор). Кожен з економічних циклів є унікальним, але водночас їм властиві певні загальні риси, передусім однакова послідовність фаз (піднесення, спад або криза, депресія, поживлення).

Фінансово-економічна криза засвідчила, що вона має транскордонний характер і потребує колективних зусиль міжнародної спільноти для подолання цих наслідків. Водночас такі зусилля лише декларуються на міжнародних форумах лідерами провідних країн. Проте, об'єднатися і знайти порозуміння для подолання загроз і небезпек, які виникають, стає дедалі складніше. Насправді по мірі глобалізації економічних і соціальних відносин держава змушена ділитися своїми повноваженнями з іншими державами або наднаціональними інститутами, добровільно обмежувати власні можливості втручання в економіку і соціальну сферу. Наглядний тому приклад ЄС, 27 держав-членів якого передали значну частину свого суверенітету наднаціональним інститутам не лише в регулюванні торгівлі з „третіми” країнами, а й у сфері фінансів, трудового законодавства та ін.

Регулюючий початок у тандемі “ринок-держава” поступово переходить з національних територій у міжнародний економічний простір. При цьому “сила” держави зменшується, а “сила” колективного регулювання зростає. Добре це чи погано? Для окремої держави в певних ситуаціях це може бути не вигідно, але для колективно регульованого простору це в принципі бажано і корисно. В тому числі і для тих країн, що входять до цього простору тимчасово відчують складності через обмеження їхньої самостійності. Щодо цього варто подати результати дослідження американських вчених, які кількісно оцінили вплив інституційного чинника на фактор зростання. Вони засвідчили, що політично відкриті суспільства, де виконуються всі права людини, а також ринковий розподіл ресурсів, зростання відбувається у 3 рази швидше і в 2,5 разу ефективніше, ніж суспільства, де свобода обмежена [10]. Разом з тим, глобалізація обмежує рамки для економічної політики окремих держав і зменшує здатність владних органів до маневру (рис. 1).



Рис. 1. Глобалізаційна ідентичність світогосподарської системи в умовах виникнення кризових явищ

Проте більшість експертів пропонує повернення економіки до посилення ролі держави. Перші симптоми відмови від надмірної лібералізації прихильники цієї ідеї вбачають в антикризових діях урядів розвинених країн, і в період кризи саме держава виявилася одним із найбільшнадійних кредиторів і джерелом ліквідності (масштабна програма з підтримки автопрому, затверджена ЄС на початку 2009 р., рекапіталізація банків та ін.). Цієї думки дотримується директор Науково-дослідного економічного інституту при Мінекономрозвитку І. Манцуров: "Посткризова ситуація неоднозначно продемонструвала: роль держави в розвитку економіки повинна тільки збільшуватися. При цьому треба використовувати винятково ринкові механізми управління, не лише контролюючи роботу підприємств держсектору, а й залучаючи до процесу досягнених цілей і приватний бізнес" [11].

Разом з тим, входження світової економіки у період рецесії формує широкий спектр загроз для системи більш відкритої ринкової економіки. Кризові явища спонукають до розвитку впливу зовнішніх і внутрішніх чинників виробництва на макросистему і, як правило, віддзеркалюють об'єктивний характер економіки. У разі порушення циклічності макросистеми відбувається ланцюгова реакція між галузями економіки, що призводить до економічного спаду або кризи. Як стверджує А. І. Сухоруков, найскладніше економічні системи піддаються впливу більшої кількості чинників, що призводить до циклічних коливань. Тому під час кризи постає необхідність спростити зв'язки у складній системі, по можливості ізолюватися від зовнішнього середовища. Наприклад, у США для стимулювання економіки під час кризи 2008–2009 рр. до антикризового плану було внесено пункт "купуй американське". Зокрема, при проведенні будівельних робіт, фінансованих з бюджету, передбачалося використання металопродукції і промтоварів, вироблених тільки у США. Тобто нескладні системи, які менш інтегровані до систем вищого рівня, менше потерпають від криз [12]. Водночас світова інтеграція і уніфікація може мати і позитивний результат для країн, економічні системи яких володіють достатньою гнучкістю. Ці країни приділяють достатньо уваги підвищенню гнучкості ринку праці, ефективному регулюванню фінансового сектору і створенню систем соціальної справедливості, мають значно більші переваги від глобалізації. Принципи ведення і побудови бізнесу в них, як і роль держави в цих процесах, відрізняються від українських. Це можна спостерігати на прикладі розвитку економіки таких країн, як Китай, Сінгапур, Гонконг, Індія і Фінляндія – країнах бізнес-орієнтованих і швидко пристосованих до глобальних змін в економіці.

Основою антикризової політики провідних країн світу стала інноваційна модель розвитку, оскільки від 70% до 85% приросту ВВП у цих країнах забезпечується новими знаннями, які знаходять своє втілення у виробничих технологіях та устаткуванні. Інновації є основою технологічних та економічних переваг, а також міжнародної конкурентоспроможності.

Україна є часткою цього процесу, стаючи відкритою і поєднуючись з світовою економікою та входячи в єдиний світовий ринок. Проте, разом з тим, глобалізація здійснює неоднозначний вплив на її економічний розвиток. В економічному напрямку це зумовлено значною мірою її специфікою соціально-економічного розвитку на постсоціалістичному етапі. Відсутність розвиненої ринкової економіки, досвід міжнародного співробітництва в умовах глобальної конкуренції, невелика кількість конкурентоспроможних підприємств, наслідки глибокої економічної кризи 90-х рр. ХХ ст. – все це накладає свій відбиток на місце і роль України у глобальній економічній системі. В цьому контексті Україна набула більше політичної незалежності, пов'язаної з активізацією демократизації суспільства, ніж економічної.

Цьому процесу сприяла геополітична катастрофа ХХ ст. – розпад СРСР, що має безпосереднє відношення до України, яку певним чином можна віднести до національної катастрофи.

Щодо цього слушна думка О. фон Бісмарка, який соціальні катастрофи поділяв на три типи [13]. Це катастрофи надмірного споживання, внаслідок яких припиняється економічний розвиток, оскільки потенціал суспільства виснажений, у зв'язку з чим настає цивілізаційний фатум – смерть (загибель) цивілізації. Наступний тип катастроф – зміщення, при яких механізми впливу суспільства на еліту і механізми висування суспільством своєї керуючої меншості стають неефективними. І останній, третій тип – це катастрофи інверсії, або інверсійні катастрофи, при яких відбуваються відтворення керівних систем при збереженні національної ідентичності. Таким чином, катастрофа розпаду СРСР – це катастрофа зміщення і певною мірою інверсії, а тому цю катастрофу можна усунути. Світова практика свідчить, що інверсійні катастрофи для різних країн мають свої циклічні періоди, які тривають не одне десятиліття. Тому постає питання, як довго триватиме циклічність цих катастроф для України.

Якщо для більшості країн, які пройшли довготривалий шлях становлення державності в ХХІ ст. загрожують здебільшого економічні кризові явища чи екологічні загрози, то для України внаслідок затяжної геополітичної невизначеності як джерело кризи слід розглядати не тільки економічні, а й політичні загрози.

У суспільстві, яке долає кризову ситуацію, важливим показником розвитку є рівень соціальної інтеграції і самоорганізації. Соціальна інтеграція є індикатором суспільства, який свідчить, чи воно здатне координувати взаємодію індивідів і соціальних груп. Від неї залежить, наскільки суспільство здатне справлятися з різноманітними проблемами. Проте суспільство України по-різному оцінює геоекономічний вибір. Результати дослідження Інституту соціології НАНУ, проведеного в травні 2011 р. свідчать про те, що українське суспільство за 20 років так і не визначилося, яким геоекономічним шляхом розвиватися Україні. Стосовно західного вектору – вступу в ЄС – 44% населення висловило позитивно, що стосується східного вектору, тобто приєднання України до Росії і Білорусі, – 56%. Водночас молодь віком до 30 років у західних регіонах (майже 54%) надає перевагу європейському вектору економічного розвитку [14]. Можливо, така пасивність викликана недовірою суспільства до влади. За даними міжнародної організації „Fund for Peace”, Україна за такими показниками, як фактор власності, а саме легітимність влади, клімат у суспільстві, рівень невдоволеності чиновниками і дотримання прав людини, за рейтинговими показниками із 177 країн-учасниць, знаходиться на 110-му місці. Найбільше ефективною державою в цьому рейтингу (перше місце) визнана Фінляндія.

Зрозуміло, що двигуном економічного розвитку є наукоємний, високотехнологічний сектор. Про це свідчить обсяг експорту високотехнологічних товарів. У таких країнах, як Ірландія, він становить 42% від загального експорту країни, США – 30%, Фінляндії – 22%, країнах ЄС – 15–20%, в Україні – лише 1,2% [15].

Враховуючи домінуючий інноваційний розвиток економіки, Комісія ЄС прийняла рішення про перерозподіл частини засобів структурного фонду в розмірі 86 млрд. євро, спрямувавши їх на стимулювання інноваційної діяльності. Таким чином, загальний обсяг витрат на інноваційну і науково-технічну діяльність із бюджету ЄС в 2007–2013 рр. може досягти 140 млрд. євро [16].

Про пріоритетність даного напрямку свідчить і те, що криза, хоча і торкнулася економіки Євросоюзу, але має нестійку позицію. Об'єднана Європа уже сьогодні за сукупним економічним потенціалом випереджає США. Більшість країн Західної Європи суттєво випереджає США і за рівнем життя. Проте як владні структури

України, так і суспільство вже звикли всі недоліки списувати на кризу. Тоді виникає запитання, як інші країни справляються з кризою? Якщо економіка України в 2009 р. впала майже на 15%, то польська зросла на 2,8%.

Аналіз співробітництва України з країнами ЄС свідчить, що останніми роками на частку ЄС припадало більше 22% від зовнішньоторговельного обороту України, ЄС є найбільшим торговельним партнером України після колишніх республік СРСР. Товарна структура торгівлі України з ЄС є подібною до структури торгівлі ЄС з іншими країнами СНД (за винятком Росії, враховуючи її спеціалізацію з експорту сировинних товарів – нафти і газу). Крім того, структура українського товарного експорту до ЄС складається переважно з напівфабрикатів: неблагородні метали та вироби з них – 33,9%; текстиль – 16,6%; хімічна продукція – 11,6%; машини, устаткування й механізми – 5,1% [17].

Водночас частка України у зовнішньоторговельному обороті ЄС є незначною: на неї припадає менше 1% від загальної торгівлі ЄС. Обсяги прямих іноземних інвестицій країн ЄС в Україну також є незначними порівняно як з іншими країнами Центральної та Східної Європи, так і з урахуванням потреб України в капіталовкладеннях.

При цьому слід врахувати, що геостратегічним напрямком для України є не тільки ЄС, а й стабільний розвиток відносин між Україною і Росією, оскільки останнім часом простежується позитивний вплив на зовнішньоторговельні відносини. У 2010 р. в 1,6 разу відбулося збільшення експорту в Росію за рахунок продукції машинобудування, а її частка у загальному обсязі експорту зросла з 21,0% у 2009 р. до 25,7% у 2010 р. Імпорт за рік зріс у 1,7 разу, частка Росії збільшилась у 2010 р. до 36,4% порівняно з 29,6% у 2009 р. насамперед за рахунок енергоносіїв [17].

Так, Росія бере участь у вирішенні деяких глобальних проблем, але лише щодо однієї з них – в енергетиці – голос Росії є вирішальним.

Щодо рівня глобальної конкурентоспроможності як Україна, так і Росія, погіршили свої позиції у 2009–2010 рр. порівняно з 2007–2008 рр., про що свідчить індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК) – Global Competitiveness Index (GCI) [18], який було використано для порівняння національної конкурентоспроможності країн (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння конкурентоспроможності України та Росії
за індексом глобальної конкурентоспроможності, 2007–2010 рр. [19, 20]

Показник	Росія		Україна	
	місце в рейтингу		місце в рейтингу	
	2007–2008	2009–2010	2007–2008	2009–2010
Індекс глобальної конкурентоспроможності	58	63	73	82
Основні вимоги	68	64	90	94
Підсилювачі ефективності	48	52	66	68
Фактори інноваційного розвитку	77	73	75	80

Україна перемістилася на 9 сходинок униз (з 73 до 82), а Росія – на 5 (з 58 до 63). Очевидно, що Росія має загалом значну перевагу над Україною згідно з ІГК – вона була на 15 позицій попереду у 2007–2008 рр., збільшивши різницю до 19 у 2009–2010 рр. Основна відмінність між двома країнами спостерігається у загальних вимогах – Україна опинилася на 22 позиції позаду в 2007–2008 рр. та на 30 – у 2009–2010 рр. Порівняння макроекономічних показників двох країн за період кризи

свідчить про їхнє майже однакове падіння. Хоча економіка України мала більшу тенденцію до зниження.

Ще одним характерним прикладом низької диверсифікації економіки України стала динаміка виробництва в машинобудівній галузі, більша частка продукції якої експортується в Росію. Відновлення російської економіки після кризи, а також зростання конкурентоспроможності українського експорту сприяли значному збільшенню темпів зростання виробництва та експорту продукції вітчизняного машинобудування у 2010 – на початку 2011 р. Однак варто було в другому кварталі цього року попиту з боку Росії дещо знизитися, як це одразу ж негативно позначилося на темпах збільшення випуску й експорту в цій галузі.

Підтвердженням цьому є те, що саме під час кризи скоротився експорт України у період 2008–2009 рр. на 40,7%, зокрема: чорних металів – на 55,3%, виробів з чорних металів – 44,9%, енергетичних матеріалів – 48,1%, добрив – 57,0%, продуктів хімічної промисловості – на 57,1%. Такі види продукції (з низькою доданою вартістю, третього технічного укладу та ін.) мають обмежений потенціал експорту в країни. До цього слід додати, що споживання імпортного газу залишається неефективно високим. За п'ять місяців поточного року частка енергоносіїв в українському імпорті становила 37,5%, із них частка газу – 21,6% [17].

Проте найбільшим торговельним партнером поки залишається Росія (25,7% експорту та 36,4% імпорту). Вразі погіршення політичної ситуації з Росією, яка може виникнути щодо митного союзу, або у разі підписання Україною договору про зону вільної торгівлі з ЄС виникне знову загроза щодо ефективності торговельних зв'язків, про це вже говорять деякі впливові політики з Росії.

Разом з тим, оптимістичні прогнози щодо відновлення національної економіки, поліпшення фіскальної ситуації і додатне сальдо платіжного балансу засвідчують подальші перспективи.

Як свідчать дані світового прогнозу, попит на металургійну продукцію буде збільшуватись. Оскільки Україна входить до найбільших світових країн-експортерів залізорудної сировини (Китай – 34%, Бразилія – 16%, Австралія – 16%, США – 3%, Росія – 5%, Україна – 4%, Канада – 2%), то вона має всі перспективи для зміцнення своїх позицій як експортера на світовому ринку цієї продукції.

Оскільки обсяг промисловості за п'ять місяців поточного року збільшився на 8,5%, а темпи зростання ВВП за перший квартал становили 5,3%, такі показники можна віднести до позитивного розвитку. А якщо врахувати, що під час кризи у 2009 р. ВВП знизився майже на 15%, а інфляція досягнула 12,3%, що було найвищим показником серед країн СНД [21], то динаміка зростання ВВП на 4–5% щорічно дасть змогу досягти докризового стану економіки, можливо, лише в 2012–2013 рр. Необхідно також враховувати, що нині ВВП України становить лише 70% ВВП 1990 р. Зважаючи на те, що зростання і досі відбувається за рахунок металургійного комплексу, частка якого в структурі промислового виробництва становить майже 25%, а в структурі експорту – близько 40%, то ці прогнози є дуже тривожними. У разі негативних глобальних загроз ця галузь стає особливо вразливою.

Зрозуміло, що для України на довгострокову перспективу зберегти існуючу позицію на світовому ринку неможливо, адже очікуваний спад у експортній спеціалізації суттєво вплине як на виробників, так і на загальний стан економіки. А головне, що експорт інноваційної продукції, що становить лише 5,3% від загального обсягу зовнішньої торгівлі, не в змозі забезпечити стабільний рівень зростання ВВП країни.

Якщо така тенденція набуде сталого розвитку, то металургійна галузь без інноваційної модернізації опиниться в складному становищі. Нині ця галузь відноситься до основних галузей промисловості України. За 2010 р. обсяг реалізованої про-

дукції становив 200216,6 млн. грн., або 18,8% від загального обсягу реалізованої промислової продукції [22]. Це створить не тільки економічний спад, а й зростання рівня безробіття, що підвищить соціальну напругу в суспільстві країни.

Починаючи з 2005 р., питома вага вітчизняних товарів з високим ступенем переробки в сукупній пропозиції продукції на внутрішньому ринку поступово зменшувалась. Це свідчить, що зростання національної економіки відбувається за рахунок збільшення продажу природних ресурсів з низьким ступенем переробки. За 20 років Україна так і не стала конкурентоспроможною. Негативна диференціація відбувається у сфері торгівлі, на кожен зароблений експортний долар припадає 1,1–1,5 дол. США витрат на імпорт.

Структура економіки залишається майже незмінною, застарілі технології, ступінь зносу основних фондів перевищив 60%, а в транспортній галузі – майже 80%, тоді як щорічне їхнє відновлення становить лише 5%. Необхідно також відзначити високу енергоємність ВВП, яка в 2–3 рази перевищує середній рівень енергоємності розвинених країн світу. За енергетичним балансом Міжнародної енергетичної асоціації, на 100 дол. США Україна витрачає 500 кг первинних енергоносіїв нафтового еквіваленту при світовому показнику 210. Це вище, ніж у Росії (490), ЄС (160), Китаї (230) [23].

В останні роки в Україні частка інноваційноактивних підприємств у загальній кількості промислових підприємств знизилась і становить 11,5% у 2010 р. проти 14,8% у 2000 р., а питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової знизилась майже в два рази – з 6,8% у 2000 р. до 3,8% у 2010 р. (табл. 2).

Таблиця 2
Динаміка інноваційної привабливості промислових підприємств [22]

Рік	Питома вага підприємства, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нові технологічні процеси	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	–
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8

Тоді як світова технологічна структура економіки активно розвивається, українська занепадає, знижується рівень науково-технічного потенціалу, звужується частка високотехнологічних укладів, триває масштабне вивезення капіталу з країни, національна економіка втрачає здатність до самовідтворення. Внаслідок цього

українське національне господарство стає сировинним додатком у системі світового господарства.

Як зазначив В. Геєць, "... Водночас у реальності ми поки що маємо у нашій країні не модернізований варіант розвитку подій, а той, який полягає у логіці слідування за змінами, пристосовуючись до домінуючих векторів розвитку подій, на які ми, як правило, впливати не можемо. І на ділі це навіть не адаптивний варіант пошуку майбутнього, адже в його умовах руйнівні наслідки глобального впливу були б менш значущими. А оскільки практично за 20 років трансформацій Україна так і не відновила рівень докризового (1990 р.) стану національної економіки, то це дає мені право стверджувати, що пристосовництво, якщо воно збережеться на майбутнє, ні до чого хорошого не приведе" [24].

Так, цінова конкурентоспроможність, набута за рахунок девальвації національної валюти, матиме лише тимчасові ефекти, а в довгостроковому періоді визначальне значення мають структурні (якісні) фактори конкурентоспроможності за рахунок проведення ряду внутрішніх структурних реформ, перехід до ринкової моделі інноваційного розвитку, спрямованої на підвищення рівня технологізації та капіталізації виробництва, зниження енергозатратності українських товарів, підвищення їхньої якості.

Проте Україні не вдається досі позбутися іміджу країни з нестабільною економікою, високим рівнем тінізації економіки. За різними оцінками, рівень тінізації економіки становить 36%, а за оцінкою австрійського економіста Ф. Шнайдера, цей показник досягає 55% від офіційного ВВП і є найвищим серед усіх країн Європи [25]. Це відповідно впливає на залучення інвестицій. Низька ефективність вітчизняних інвестицій пояснюється непрозорістю правового й регуляторного середовища й соціального клімату. За даними дослідження компанії „Ernst&Young European investment Monitor” у 2006–2010 рр., яка враховувала тільки інвестиції в реальні проекти, що передбачають створення нових виробництв та додаткових робочих місць, Україна знаходиться на найнижчих щаблях серед більшості країн Європи. В 2010 р. за рахунок прямих іноземних інвестицій було профінансовано всього 31 реальний проект і створено лише 1150 нових робочих місць. Впродовж останніх п'яти років на 178 реальних проектах було створено лише 7487 місць. Водночас у таких країнах, як Сербія, інвесторами було освоєно майже 200 проектів і створено 25,6 тис. робочих місць, у Словаччині – 231 проект і 37,1 тис. робочих місць [26].

Разом з тим, інтеграція України в світову економіку як рівноправного партнера, посилення її ролі на зовнішніх ринках неможливі без покращення структури і пропорцій зовнішньоекономічного обміну на користь підвищення питомої ваги готової продукції, активного освоєння більш ефективних форм співпраці – виробничої і науково-технічної кооперації, спільної реалізації інноваційних проектів у підвищенні конкурентоспроможності продукції.

Розпочаті реформи в реальному секторі економіки і ефективність державної політики у сфері управління інноваційними процесами поки що мають декларативний характер.

Складається враження, що реформи, які нині проводяться, направлені на великий бізнес, але цей бізнес має лише сировинно-видобувний характер. Від цього не виграє держава, не відчувають змін і громадяни. Адже ця галузь має низьку додану вартість, незначні надходження до державного бюджету, низькі заробітні плати і, крім цього ці галузі загрожують екологічній безпеці.

Тому не слід забувати, що невід'ємним елементом будь-якої інноваційної системи є малий і середній бізнес. Малі підприємства утворюють єдину ланку між фундаментальною наукою і виробництвом, які забезпечують майже половину всіх

інновацій, кількість яких на одиницю витрат більша, ніж у середніх і великих підприємствах, а швидкість їхнього впровадження на третину вища.

Наприклад, у США малі інноваційні фірми створюють у 24 рази більше нововведень, ніж великі фірми, а 70% малих інноваційних підприємств є прибутковими. Основою цього є 600–800 тис. нових компаній, які створюються щорічно, надаючи додатковий імпульс всій економіці.

На основі вищевикладеного слід вказати як на недостатність державного втручання, так і нездатність держави забезпечити ефективне регулювання в умовах появи інноваційних фінансових інструментів і технологій. Більшість звинувачує вільний ринок, і мало хто намагається захистити цінності вільного підприємництва. Крім того, нікуди не зникає постіндустріальний світ, що ґрунтується на гнучких технологіях і на швидкому оновленні всіх сторін технологічного і економічного життя. Цей світ негативно сприймає централізоване регулювання і бюрократичне втручання в свою тонку тканину інтересів. Навіть якщо визнати необхідність більш точного держрегулювання фінансових ринків, було б великою помилкою переносити регулятивні висновки (і відповідно регулятивну практику) у сферу виробництва. Криза не лише не відмінює необхідність всебічної модернізації – економічної, політичної, соціальної, військової, а, навпаки, вимагає здійснення модернізаційного курсу з більшою наполегливістю і рішучістю, щоб тоді, коли ситуація стабілізується, можна було пред'явити конкурентам дещо значніше. Так, криза – рік неприємна. Нікому не відомо, яку ціну доведеться заплатити за вихід з неї. Навіть країни Євросоюзу по-різному справляються з цим глобальним явищем. Паніку викликала можливість залучення до сфери кризи Італії та Іспанії, зовнішній борг яких становить 1,5 трлн. євро, що в шість разів більше, ніж у Греції. Борг Італії досяг 120% ВВП. Мабуть, необхідно позбавлятися звички жити в кредит. Сьогодні цей феномен став реальною загрозою навіть для розвинутих країн. Але у кризи є і позитивна сторона: вона може стати початком оновлення, більш здорового зростання, очищеного від накипу передкризового ажіотажу. Існує думка й про те, що після кризи може відбутися структурна перебудова, в ході якої фінансові інститути відійдуть на другий план, поступившись місцем реальній економіці. Крім того, не виключено виникнення нової економічної теорії, згідно з якою держава візьме на себе не лише роль регулятора, а й повноцінного ринкового гравця. Те, наскільки криза буде сприятливим явищем, залежить від ефективності і рішучості дій влади, від відповідальності та єдності національної еліти. Нашій країні необхідно прискорити формувати свою національну ідентичність XXI ст. Ми повинні рішуче заявляти і відстоювати національні інтереси, безпосередньо беручи активну участь в європейських і міжнародних світогосподарських зв'язках. А найважливіший інтерес для України як у найближчій, так і довгостроковій перспективі, – вступ в Європейський Союз при збереженні власної унікальної культурно-цивілізаційної складової.

Література

1. Туган-Барановский М. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии / М. Туган-Барановский. – 2-е изд., соверш. перераб. – С-Пб. : О. Н. Попова, 1900. – 354 с.
2. Кондратьев Н., Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения : избран. труды. Н. Кондратьев, Ю. Яковец, Л. Абалкин. – М. : Экон., 2002.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
4. Lucas R. E., Jr. Studies in Business-Cycle Theory / R. E. Lucas, – MIT Press, 1981.
5. Jevons W. S. The Theory of Political Economy / W. S. Jevons 1871.

6. Berridge V. *Health and society in Britain since 1939 Text* / V. Berridge. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 144 p.
7. Зомбарт В. *Собрание сочинений : в 3 т. Т. 3 : Исследования по истории развития современного капитализма* / В. Зомбарт – М. : Изд-во "Владимир Даль", 2008.
8. Pareto V. *Cours d'économie politique* / V. Pareto. – 1896–1897.
9. Пигу А. *Экономическая теория благосостояния* / А. Пигу М., 1985.
10. Сакс Дж. Д. *Макроэкономика. Глобальный поход* / Дж. Д. Сакс, Ф. Б. Ларрен. – М : Дело, 1996. – С. 621.
11. Генплану знайшли заміну // Коментарі. – 2011. – №28 – С. 13.
12. Сухоруков А. І. *Врахування динамічних зв'язків у системах економічної безпеки* / А. І. Сухоруков // Стратегічна панорама. – 2009. – № 2. С. 115
13. Бисмарк О. *Сочинения. Т. 2.* / О. Бісмарк. – С. 98.
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://i-soc.com.ua/institute/news.php>.
15. Денисенко М. П. *Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств* / М. П. Денисенко, Т. Є. Воронкова // Проблеми науки. 2011. – № 2. – С. 16–17.
16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu>.
17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.ua>.
18. Sala-i-Martin X. *The Global Competitiveness Index* / X. Sala-i-Martin, E. Artadi // *The Global Competitiveness Report 2004–2005.* – Hampshire : Palgrave Macmillan, 2005. – 654 p.
19. *The Global Competitiveness Report 2009–2010* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/documents/GC09/index.html>.
20. *The Global Competitiveness Report 2010–2011* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20 Competitiveness%20 Report/index.htm](http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm).
21. *По тонкій кризі* // Дзеркало тижня. 2010 р. – № 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2020/69493>.
22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
23. *Key World Energy Statistics 2010* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iea.org/publications>.
24. Геєць В. *Конфігурація геополітичної карти світу та її проблемність* / В. Геєць // *Економіка України.* – 2011. – № 1. – С. 4–15.
25. *Частка тіньової економіки досягла 36% від ВВП України* // *Волинські новини.* – 2010. – 3 серп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.volynnews.com/news/ukraine/8852/>.
26. *Ernst&Young European : Investment monitor* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eyeim.com/>.